

29. JUULI. Kella seitsme paiku üritatakse edasi sõita, aga kirdest puhuv vastutuul on sedavõrd tugev, et poole tunniga suudetakse läbida vaid 100 süllda, ehkki sõudjad töötavad täiest jõust. Tuleb ühele saarele uuesti laagrisse jääda. Varsti hakkab veel vihma ka sadama ning suurem osa päevast kõssitatakse telkides.

Kuuldused ekskursioonist Hõbedasele mäele on ümbruskonnas kiiresti levinud ning teejuhid juba teavad sellest. Nad noomivad venelasi selle häbematu teo pärast ja on täiesti kindlad, et halva ilma saatsid mäevaimud ning nende kättemaks jätkub kogu reisi vältel.

Vihmale vaatamata luusib Maack saarel veidi ringi. Põhiliselt katab seda pajuvõsa. Keskel on järveke, millel ujub suur kari parte, teiste seas ka mandariinparte.

110

30. JUULI. Kirdetuul on jätkuvalt tugev ja vihma muudkui sajab. See vaid kinnitab teejuhtide usku Hõbedase mäe vaimude vägevusse. Istutakse laagris. Õhtuks sadu lakkab, aga taevas püsib pilves.

31. JUULI. Otsustatakse reisi jätkata, vastutuulele vaatamata. Mõnevõrra aitavad edasi Maacki korraldusel valmistatud veelused purjed, mis suurendavad voolu mõju paatidele. Möödutakse parempoolse lisajõe Kur-bira¹¹⁹ suudmest.

Varsti pärast seda suruvad mõlemat kallast raamivad kõrgustikud Amuuri ühte, vaid kahe versta laiusse süngi kokku. Maack tahaks uurida paremkalda kaljupaljandeid, aga tuul surub paate vasakule.

Pärast lõunat libisevad paremal mööda metsaga kaetud kõrgustiku jalamil paiknevad goldi külad – Sjoli-eka ja Hadu-eka. Randuda õnnestub alles kaks versta viimasest allavoolu. Kaljuseina uurides tuvastab Maack ränimaaki ja kvartsisooni.

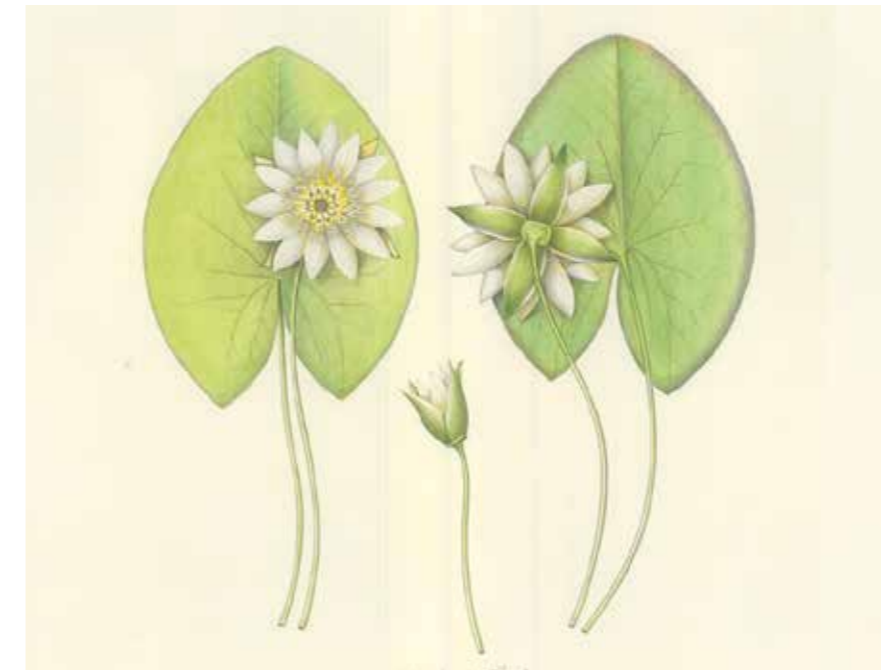
Õöbima jäädakse paremale kaldale, veidi allpool Jaza-bira suuet. Eespool paistavad suure goldi küla Mjolti suitsusambad.¹²⁰

¹¹⁹ Tänaistel kaartidel vastab sellele tõenäoliselt Gur.

¹²⁰ Tänapäeval laiub kunagise goldi küla kohal, Amuuri vasakul kaldal, Vene linn Komsomolsk Amuuri ääres. Selle lõunaservas paikneb jõega ühendatud Mõlki järv.

1.–2. AUGUST. Visa vastutuul ja seda saatev vihm sunnivad ekspeditsiooni paigale. Mõnel korral tehakse katset reisi jätkata, kuid sõudjate jõupingutustest hoolimata pressib tuul paadid tagasi.

Maack uitab ajaviiteks laagrit ümbritsevas põlismetsas. Leht- ja okaspuid on siin enam-vähem võrdselt. Taevasse sirutuvad võimsad tüved ja tuule kõhedusttekitav müha tekitavad temas piduliku, peaaegu pühaliiku tunde. Lootus lisada oma kollektsiooni mõni huvitav eksemplar paneb Maacki unustama võimaluse kohtuda näljase karu või tiigriga. Metsas on palju laanepüüsid ja taigapüüsid. Viimased on Amuuri keskja eriti alamjooksu okasmetsades väga tavalised. Ohhoota mere ääres ning Stanovoi ahelikus ringi liikunud tunguuside ja jakuutide sõnul leidub seal väga palju taigapüüsid ning nende püüdmine on lihtne, sest linnud inimest ei pelga. Astu aga ligi ja libista pika ridva otsa kinnitatud silmus pahaaimamatule püüle kaela ümber.

Kandiline vesiroos
(*Nymphaea wenzelii*)

3. AUGUST. Vihm jäi üle ja tuul vaiksemaks – saab edasi sõita. Ekspeditsiooniga liituvad mõned pärismaalaste paadid, sest tee on ühine. Nemaški on pidanud ootama ilma paranemist, ehkki pole oma nina Uotzjali mäevaimude valdustesse toppinud. Nad on veetnud suve jõesaartel kalastades ning kolivad nüüd kogu oma kraami ja rikkalike kalavarudega tagasi talvekülla. Kolm paati on täis inimesi, neljandaga reisivad koerad, sead ja kassid.

Tuule eest varju otsides hoitakse vasakusse kaldasse ning möödutakse goldi külast Džongmest, mis koosneb kolmest savimajast ja kolmest suvekojast.¹²¹

Lõunapeatus tehakse tasasel liivasel saarel, mis omandab kohe erilise botaanilise tähenduse. Nimelt avastab Maack sealt kandilise vesiroosi (*Nymphaea wenzelii*)¹²², mida ei leidu kuskil mujal Amuuril. Väikestel järvedel kasvava taime kohalikuks nimetuseks on *khatsulta*.

111

Taevas selgineb täiesti ning tuul vaikib. Ilusat ilma nautides jätkatakse teekonda. Mööda libisevad paremal kaldal asuvad goldi külad Pahale, Hambo ja Belgo. Seejärel võtab Amuur suuna itta, laieneb tunduvalt ning muutub senisest saarterikkamaks.

Kohalikud kasutavad ilusat õhtut kalapüügiks. Maack ostab neilt hulga eluskala toiduvarude täienduseks. Suured tuurad pannakse paadi taha nõõri otsa ujuma.

¹²¹ Ka Dzjomgi. Nüüd asub seal Komsomolski linna Lenini ringkonda kuuluv Mendelejevi asula (Staraja Ploštšadka).

¹²² Tänapäeval *Nymphaea tetragona* var. *wenzelii*.

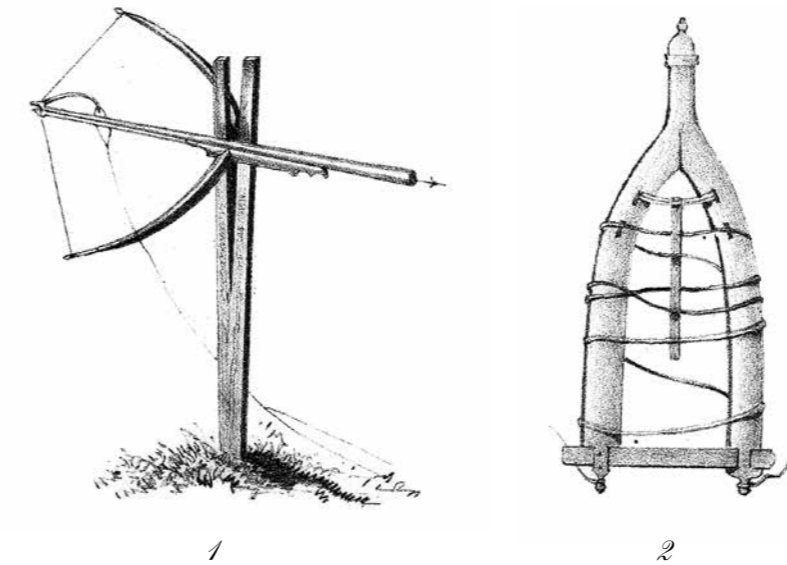
Koertega sõitvad goldid

4. *AUGUST.* Lõunaks plaanitakse jõuda tähtsa vasakpoolse lisajõe Gorini suudmesse, et Ražkov võiks määrata selle koordinaadid. Mõõdutakse suurest goldi külalt nimega Tsiengka. Siin resideerib tavaliselt mandžu ametnik, aga hetkel pole teda kohal, on ametiasjus Sun-garile sõitnud.

Teejuht ei tunne hästi seda paikkonda ja Gorini suudmest sõidetakse mööda. Kohalikelt kuulatakse, et jõgi suubub kahe haruna ühte Amuuri lahte. Maacki arvates on Gorin tinglikuks piiriks Amuuri kesk- ja alamjooksu vahel, seda nii etnograafilises kui ka zooloogilises mõttes. Seal-kandis lõpeb nimelt goldide asuala ning algab mangunide territoorium. Ühtlasi on Gorini suudmeala tiigrite ja pantrite, aga ka hirvede ja mets-sigade levila umbkaudseks põhjapiiriks.

Gorini vesikond on tuntud suurepärase jahimaana, kuhu tullakse küt-tima kaugemaltki. Seal leidub küllaga soobleid, saarmaid, hõberebaseid ja teisi karusloomi, samuti põtru, hirvi ja metssigu. Jahile sõidetakse koerarakenditega. Peamiseks jahirelvaks on vibu, sellele lisanduvad jakuutidelt saadud vintpüssid.

Gorini veidi punakad sooblinahad ei kuulu hinnalisemate hulka. Esi-algu saab neid kokku osta väga odavalt, sest siiani on hinna diktee-rinud mandžu kaupmehed ning pärismaalased ei tea nende tegelikku väärtust. Seoses venelaste tulekuga on aga nahkade hind kerkima hakanud. Maack ennustab Siberi kogemusele viidates, et kui nõudlus soobli järele suureneb, siis hakkab nende arvukus kasvanud küttimise tõttu kiiresti kahanema.

1. Sooblilõks
2. Raam jahisaagi seljas tassimiseks

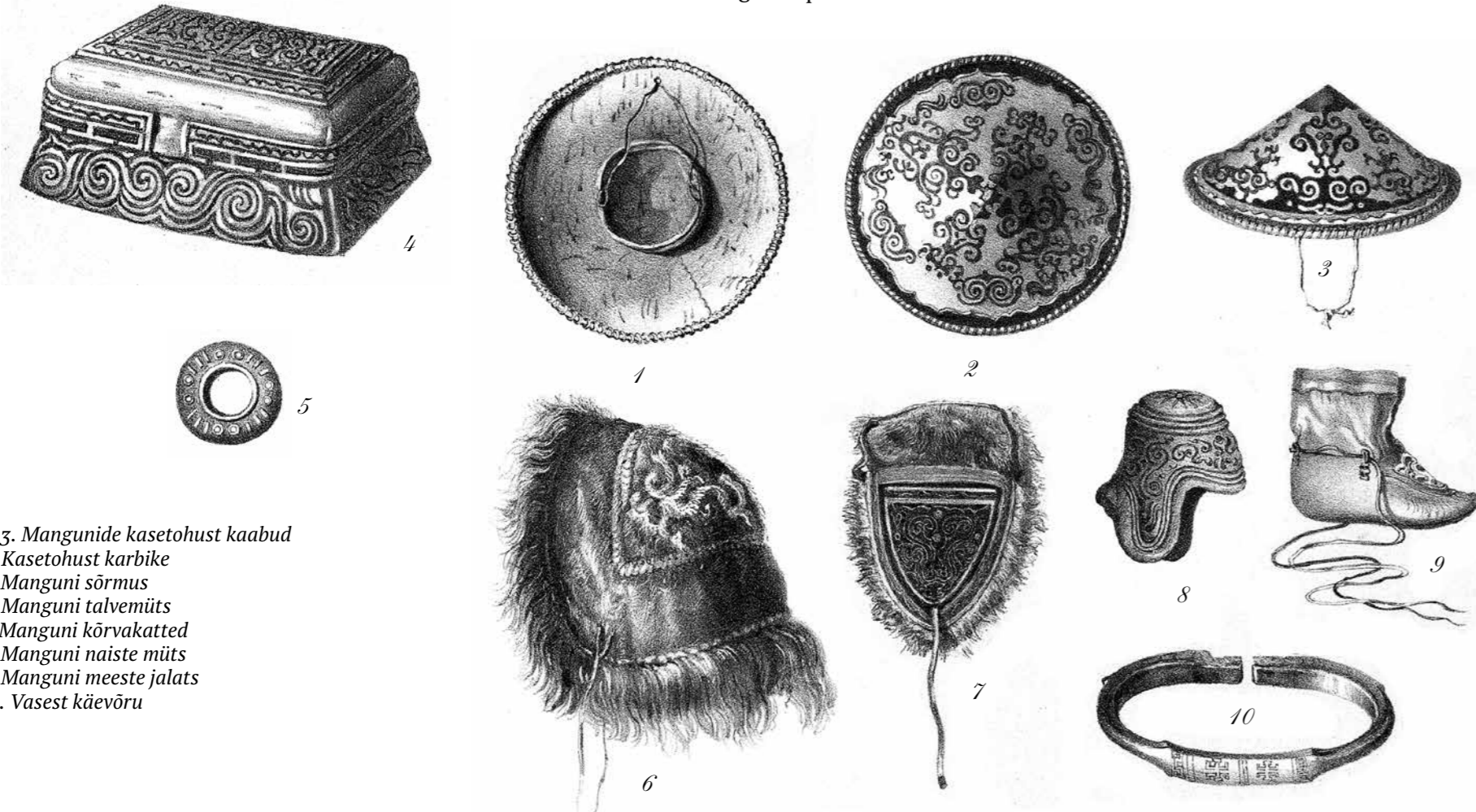
5. *AUGUST.* Ilm on selge ja vastutuul vaikne. Teele asutakse juba kella kuue ajal. Vasakule jääb Hulgo, paremale Njungnju. Viimane on goldi-manguni segaküla, kahe sugulashõimu vaheline piir.

Maack oletab, et venekeelne rahvanimetus *mangun* (*mangu*) on tuletatud Amuuri kohalikust nimest. Mangunid ise ütlevad endi kohta *oltša*. Nende asuala ulatub Njungnjust Puli külani. Sealt jääb Amuuri suudmeni veel 200 versta.

Mangunid on igas mõttes üsna sarnased oma naabritele goldidele. Küttimisele pööravad nad ehk pisut vähem tähelepanu kui goldid, aga koeri peavad rohkem ning võtavad nendega talvel ette pikki kaubaretki. Koeri söödetakse põhiliselt kuivatatud kalaga (*jukola*), mida varutakse suvel suurtes kogustes.

Sarnaselt goldidele peavad ka mangunid kotkaid ja karusid. Elukatel on nende jaoks usuline tähendus. Kotkatiibade ja karupeadega kaunistatakse oma elamuid. Vangistatud karud mängivad olulist rolli mitmesugustel pidustustel.

114

1-3. Mangunide kasetohust kaabud
4. Kasetohust karbike
5. Manguni sõrmus
6. Manguni talvemüts
7. Manguni kõrvakatted
8. Manguni naiste müts
9. Manguni meeste jalats
10. Vasest käevõru

115

Mangunihauamajake

Manguni mustrid

1. Giljaki nuga
2. Manguni vöö
3. Karusnahkse tupega nuga
4. Riist piibu puhastamiseks
5. Köver nuga
6. Taelakott
7. Tuleraud
8. Luust riist kalanaha silumiseks ja sõlmede harutamiseks
9. Tuuranahast taelakott
10. Luisukott
11. Nöelakoda

Maack kiidab mangunide ilumeelt ja head maitset igasuguse tarbevara kaunistamisel. See on tema meelest kummalises vastuolus nende tooreste tavadega. Ta on kindel, et võimaluse avanedes teeb see seni poolmetsikut elu elanud rahvas vaimse arengu vallas kiireid edusamme.

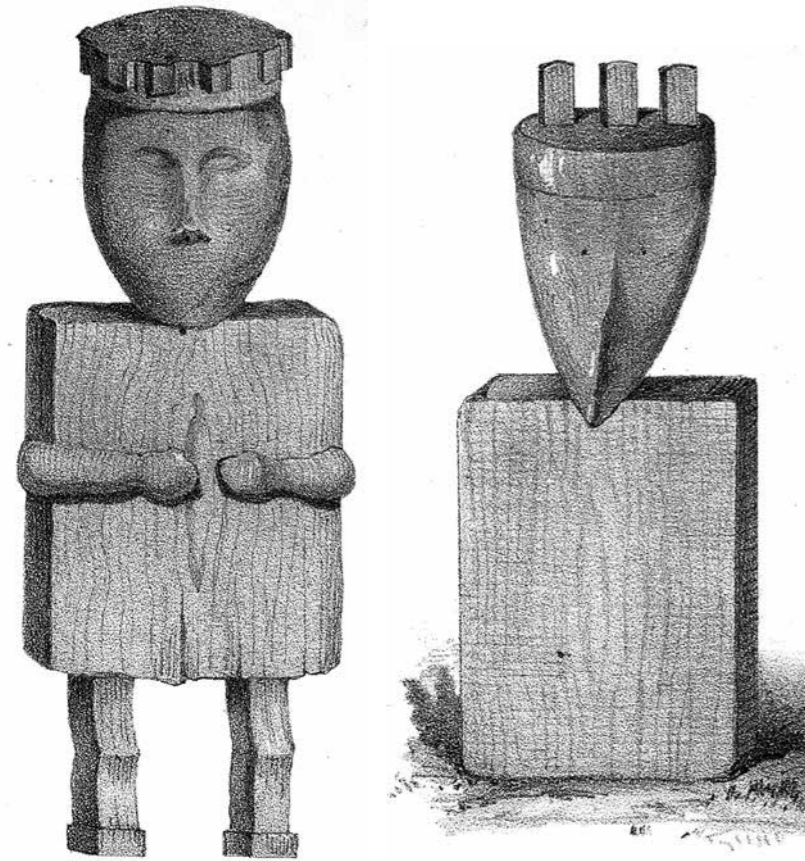
Väikese Põltsa küla juures tehakse peatus. Härra Ražkov soovib määrata paiga geograafilised koordinaadid. Kaskede ja leppade seas kasvavad siin ka siberi kontpuu, sulglõhine viirpuu ja amuuri maakia. Puude varjust leitakse surnumajake, millest õnnestub kätte saada mangunitari hästisäilinud kolp. Füüsiline antropoloogia on oluline osa etnograafiast.

Pärastlõunal saadakse kokku täispurjes vastuvoolu liikuva paadiga, milles istuvad mõned giljakid. Nad on pärit Meo nimelisest külast ning

teel Jaza-bira suudmesse, kus loodetakse kohata mandžu ametnikke ja kaupmehi. Ametnikega tahetakse vahetada kingitusi. See on üks kaubanduse vorme.

Giljakid asustavad Amuuri suudmeala ja sellega piirnevat mereranda. Nende keel erineb täiesti tunguusi keelest. Erinev on ka nende kehaehitus ja näoplaan. Habe kasvab neil märksa tihedam kui tunguusidel ja erinevalt viimastest pole neil kombeks seda välja kitkuda. Maack peab giljakke sisserändajajaks, kes kuuluvad kokku Kuriili saarte hõimudega.¹²³

¹²³ Tänapäeval peetakse paleoaasia (paleosiberi) rahvaste hulka kuuluvaid nivhe (giljakke) piirkonna põliselanikeks, kelle asuala on tunguusi-mandžu rahvaste surve all kahanenud.

Manguni iidolid

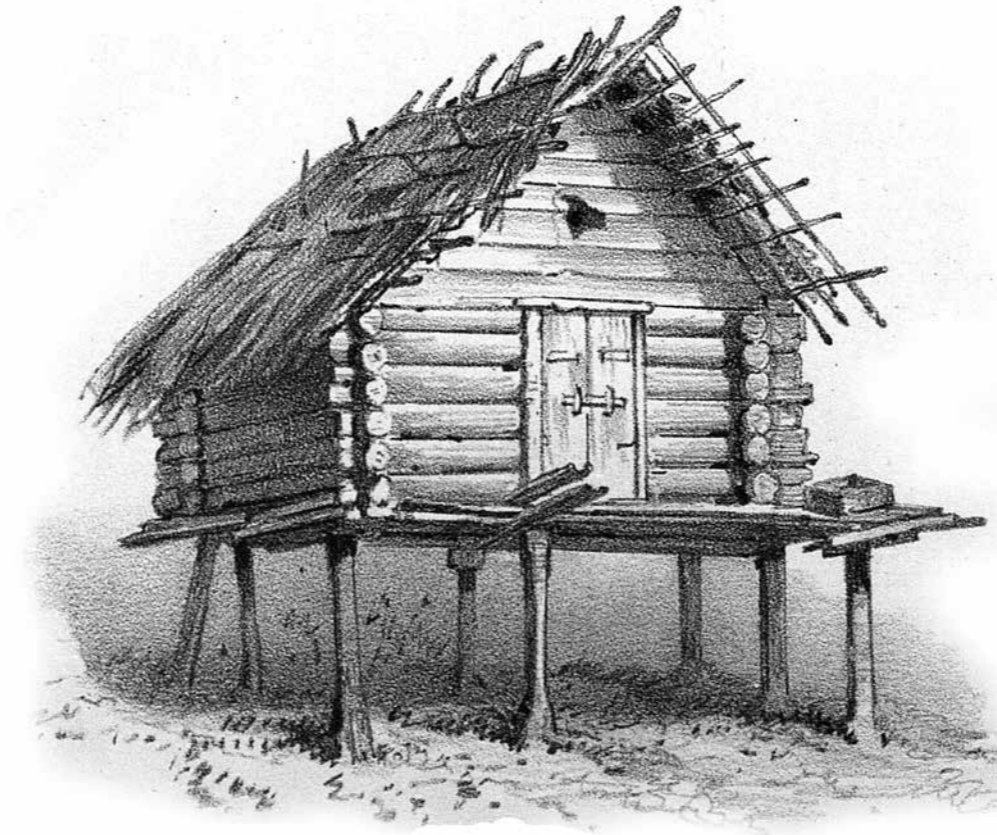
Giljakkide pügamata päid katavad pikad mustad juuksed, mida kantakse ühes patsis. Nende rõivad on õmmeldud kalanahast nagu tunguuselgi, hülgenahksed saapad viitavad aga seotusele merega. Piipu ja tubakakotti ei kannan nad vööl nagu tunguused, vaid riputavad ülemise nõõbi külge.

6. AUGUST. Üle hulga aja saab hästi magada, sest öö on jahe ja sääsed ei kiusa. Ja hommikul puhub pärituul, mida pole kogetud juba Hingani ahelikust saati! Rännumehed tõmbavad masti kõik purjed, sealhulgas ka seni vee all pruugitud, ning asuvad rõõmsalt teele. Kõrgendike vahele surutud Amuur on suhteliselt kitsas, saartevaene ja kiirevooluline. Sõit edeneb väga hästi.

Paremal kaldal libiseb mööda Dören, väike manguni küla. Neid paiku 19. sajandi algul külastanud jaapanlasest reisimees Mamiya Rinzō¹²⁴ mainib küla nimega Deren, kus toimus elav kaubavahetus Sahhalinilt tulnud ainude ja mandžu kaupmeeste vahel. Maack arvab, et jaapanlase mainitud Deren ongi seesama Dören, ent laadakohana on küla oma tähtsuse minetanud.

Ekspeditsiooni lõunane laagripaik satub kõrvuti ühe pärismaise reisiseltskonna omaga. Nad on teel Dondoni suudmest Kizisse. Maackil avaneb võimalus näha, kui kiiresti naabrid tule üles ja poti tulele saavad. Valmistatakse hirssi, millele lisatakse kalarasva. Naised toovad paadist äsja püütud suure tuura ja roogivad selle oma kõverate nugadega kärmelt ära. Üks mees haarab enda kätte kalapea, löikab ära lõpused ja paneb need sealsamas toorelt nahka, endal pool nagu verine. Ülejäänud pea asetab ta mõneks ajaks sütele ning sööb siis ära, ilma seda tuhasta puhastamata. Teised kükitavad toidu valmimist oodates lõkke ümber ja suitsetavad lõikumata tubakalehti. Piipu tõmbavad kõik, nii mehed, naised kui lapsed. Üks nelja-aastane tüdrukutirts jookseb kord isa, kord ema juurde ning rebib neil piibu suust, et tõmmata paar mahvi.

¹²⁴ Mamiya Rinzō (1775–1844) oli Jaapani maadeavastaja. Amuuri suudmealal käis ta aastal 1809 valitsuse ülesandel.

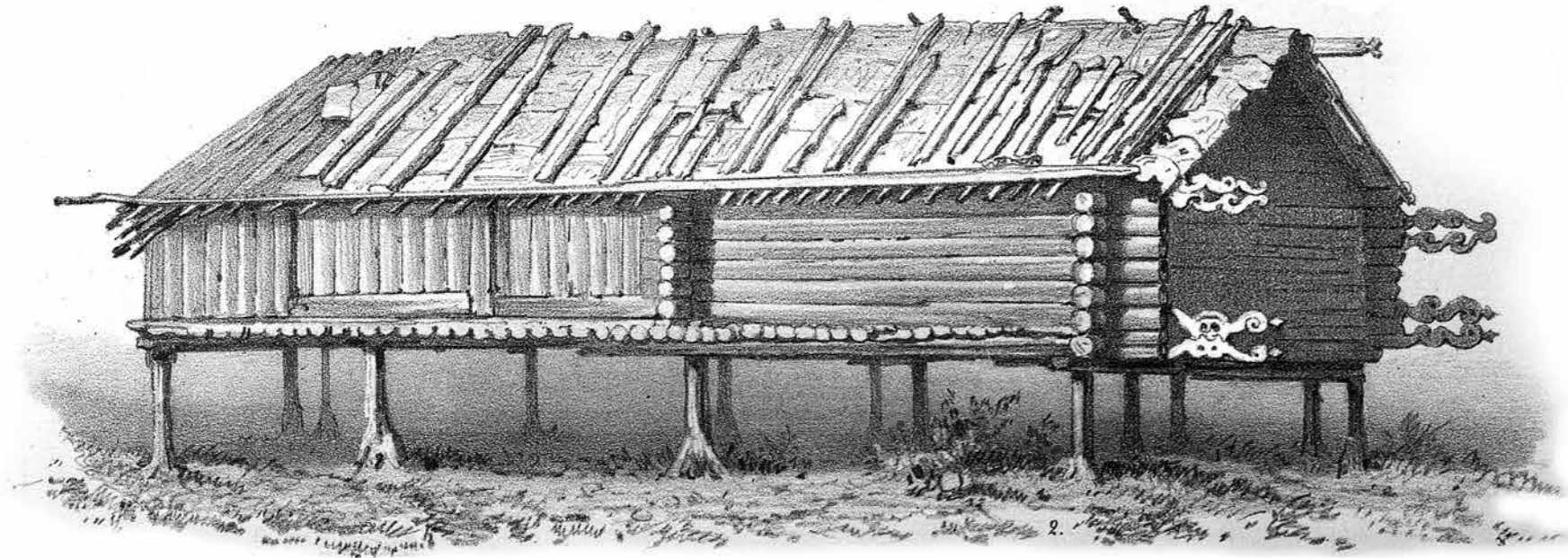
Manguni ait

7. AUGUST. Maack ärkab jõelt kostva laulu peale. Venelastest veidi ülesvoolu ööbinud mangunid on juba teel. Tema kaaslaste seisavad aga nõutute nägudega lõkke ümber – katlad on kadunud. Öine valvur jäi vahepeal tukkuma. Muidugi kahtlustatakse kohe läheduses ööbinud mangune. Aga siis tõmbavad laagri ümber luusivad koerad tähelepanu endale. Tundub küll ebausutavana, et nemad oleks potid pihta pannud, aga mine tea. Minnakse metsatukka asja uurima ja leitaksegi keedunõud üles. Samas leavad rohul ka end täis õginud penid. Koerad jäetakse suveks hüljatud küladesse omapead ja nad peavad endale ise toitu leidma. Maack arvab, et see pole neil esimene kord vargil käia.

Pärituul püsib ja ekspeditsiooni paadid liiguvad kiiresti allavoolu. Lõunapausiks peatutakse ühel tasasel saarel Pulsja küla lähedal. Amuuri vasak kallas on siitpeale tasane ning vaid ajuti paistavad kaugelt eemalt madalad mäed. Parema kallas on kõrgem, paiguti paljandub kaljugi.

Ööbima jäädakse väikse parempoolse lisajõe Kurfi suudmes. Kümne sülla kõrgust kaldakõrgendikku katab peamiselt kasest ja haavast koosnev mets. Leidub ka vahtraid, aga tammed on juba üsna kidurad ja pärnad suudavad moodustada vaid põõsaid. Tunda on Põhjala hingust. Maacki kollektiooni lisandub siiski üks uus põõsaliik, tiivuliste punaste viljadega suuretiivaline kikkapuu (*Euonymus macropterus*).

Manguni ait

8. *AUGUST.* Selge hommik ja kagu suunast puhuv tugev tagantuul. Džai külas tehakse peatus. Seda ümbritsev kuusik annab asulale omapärase ilme. Kuused on Amuuri ääres haruldased. Aedades kasvatatakse kanepit, millest valmistatakse võrke ja nõöre.

Mariinski valvepost pole enam kaugel, kuid jõgi laieneb siin oluliselt ning jaguneb arvututeks harudeks. Võetakse kaasa kohalik teejuht, et mitte sihtmärgist mööda panna.

Ja jõutaksegi kohale. Pajudega kaetud saarte vahelt ilmub esmalt nähtavale kõrgendikule paigaldatud suurtükipatarei ning seejärel selle jalamile rajatud sõjaväeasula – Mariinski post. Samas asub ka väike manguni küla Kizi (Kitsi). Selles paigas on Amuur ühendatud Kizi järvega.

Maack on pidulikus meeleolus. „Meie ees avanes imeline pilt täis elu ja kärarikast tegevust. Kalda ääres tossutavat aurikut ümbritsesid tiheidalt paadid ja pargased, millel sagisid töölisid. Kuhu ka pilku ei pööra, kõikjal näed uusi hooneid, ehitustöid, rahutut askeldamist. Kirveste kopsimine, saagide sahin ja sepatöö helid segunesid valju jutuga. Vaadates sellele elavale pildile, ei jäänud kahtlust, et keeb töö, mis ei edene mitte päevade, vaid tundidega, ehitab linna valmis justkui võluväl ning toob maale rikkust.“

Kõige adekvaatsemalt võib toimunud kiiret arengut hinnata Gerstfeldt. Tema käis siin ka eelmisel suvel. Maack ennustab strateegiliselt olulisse kohta rajatavale Mariinskile säravat tulevikku. Kizi järv ulatub 40 versta kaugusele itta ning sealt ei jää mereni ning suurepärase De Castries' sadamani enam kuigi palju maad. Jaapani reisimehe Mamiya

Manguni šamaani hauamajake

Rinzō teatel on pärismaalased seda teed kasutanud juba ammu. Paadid veetakse mööda mererannalt algavat mõne versta pikkust teed Taba jõele ja sõidetakse seda pidi Kizi järvele. Amuuri suue seevastu on navigeerimiseks üsna ebasobiv ning pealegi jääga kaetud tervelt neli kuud kauem kui De Castries' laht. Maack arvab, et ühendus Amuuri vesikonna ja mere vahel hakkab kulgema Kizi järve kaudu ning Mariinskisse tekib peagi oluline kaubandussõlm.

Rännumehed löövad telgid püsti ja seavad end sisse. Pärast pikki teel oldud nädalaid saab omade seas veidi hinge tõmmata. Kunstnik Meyer kostitab saabujaid suurepärase õhtusöögiga.

*

122

Sel ajal, kui Maack ühes kaaslastega rahulikult Amuurimaad avastas, jätkus Kaug-Idas Krimmi sõda. Kamtšatka idarannikul, Petropavlovskis paiknenud sõjaväelased, relvastus ja laskemoon, samuti valdav osa linnaelanikest oli juba kevadel kuue laevaga De Castries' lahte evakueeritud, sest Venemaa sõjalise juhtkonna hinnangul poleks uut Briti-Prantsuse rünnakut Petropavlovskile enam tõrjuda suudetud. Mida kaasa võtta ei saanud, hävitati. Kui vaenlase eskaader mai algul Avatša lahte sisenes, et eelmise aasta häbitava edutuse eest revanši nõuda, selgus et Petropavlovskit ei ole enam. Liitlased Kamtšatkal kanda kinnitama ei hakanud. Neil polnud ilmselt ei vastavat käsku, varustust ega tahtmiski. Asuti Vene laevu taga otsima. Need leiti De Castries' lahest üles ja piirati sisse, kuid öö ja udu varjus õnnestus venelastel minema lipsata. Nad liikusid põhja poole, läbisid Nevelskoi väina ja varjusid Amuuri suudmesse. Britid-prantslased sellest läbipääsust ei teadnud, pidasid Sahhalini endiselt poolsaareks ning otsisid Vene laevu lõuna poolt, Tatari väina kallastelt.¹²⁵ Liitlaste laevad patrullisid vastupanu kohtamata ka Ohhoota merel, kuid ei saavutanud suurt midagi.

¹²⁵ Saksa arst, loodusteadlane ja japanoloog Philipp Franz von Siebold (1796–1866) oli selleks ajaks juba avaldanud Jaapani allikatel põhinevaid kaarte, mis kujutasid Sahhalini saart ja Amuuri suuet täiesti tõepäraselt. Briti ja Prantsuse mereväelasteni see info millegipärast ei jõudnud.

*

Varsti kutsutakse Maack parasjagu Mariinskis viibiva kindralkuberneri juurde. Vaja on arutada Irkutskisse tagasipöördumise variante. Üks võimalus oleks sõita Amuuri suudmesse, sealt üle Ohhoota mere Ajani ning edasi maad mööda Jakutski kaudu Irkutskisse. Käimasoleva sõja tõttu on selline teekond aga ohtlik. Merel varitseb Vene aluseid Briti-Prantsuse laevastik. Teine võimalus oleks reisida maad mööda Udski ostroogi ja sealt Jakutski kaudu Irkutskisse. See teekond nõuaks Maacki arvestuste järgi vähemalt 60 põhjapõtra, et vedada ära kogu ekspeditsiooni kraam ja kolme kuu toiduvaru. Nii palju põtru pole aga praegu kuskilt võtta. Niisiis jääb üle viimane, kolmas võimalus – minna tulnud teed tagasi, liikuda ülesvoolu mööda Amuuri. Aega pole kaotada, sest umbes kahe ja poole kuu pärast külmub jõgi kinni. Maack sukeldub reisieetvalmistustesse.

Kõik ekspeditsiooni senised liikmed koos Maackiga tagasiteele ei asu. Gerstfeldt jääb esialgu Amuuri alamjooksule ning naaseb oktoobris Irkutskisse koos Muravjoviga Ajani ja Jakutski kaudu. Nikolajevskist Ajani lipsatakse USA laeval. Ühendriigid Krimmi sõjas ei osale. Kotšetov ja Ražkov talvituvad Nikolajevskis. Muravjov otsustas, et neil tuleb veel mõneks ajaks Amuurile tööle jääda.

Mariinski valvepost

123